

СИНТАКТИЧНАТА АКОМОДАЦИЯ КАТО ЕЗИКОВА ТЕХНИКА И ИНСТРУМЕНТ ЗА ОПИСАНИЕ НА ПРОСТИТЕ СИНТАКТИЧНИ ГРУПИ

РУСКА СТАНЧЕВА, ТАТЯНА АЛЕКСАНДРОВА
ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. Л. АНДРЕЙЧИН“
ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
rustancheva@gmail.com, t_alexandrova_@mail.bg

В статията се изяснява понятието *синтактична акомодация* като езикова техника и основен инструмент в модела за описание на прости синтактични групи във връзка с разработването на нормативна граматика на българския език. Изтъкват се предимствата на този подход при описания с нормативна насоченост във връзка с извеждането на системните правила в езика. Като илюстрация на подхода се изследва действието на синтактичната акомодация при свързването на лични и безлични глаголи с *да*-конструкции. Разглеждат се степените на акомодация в простите синтактични групи от личен глагол и *да*-конструкция. Механизмът на акомодацията се илюстрира по-детайлно чрез действието ѝ при категориите *статус*, *лице*, *число* и *наклонение* в простите синтактични групи с главен член безличен глагол и подчинен член *да*-конструкция.

Ключови думи: синтактична акомодация, прости синтактични групи, лични глаголи, безлични глаголи, *да*-конструкция, степен на акомодация, български език

SYNTACTIC ACCOMMODATION AS A LANGUAGE TECHNIQUE AND DESCRIPTION TOOL OF SIMPLE SYNTACTIC GROUPS

RUSKA STANCHEVA, TATYANA ALEKSANDROVA
INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
rustancheva@gmail.com, t_alexandrova_@mail.bg

The article clarifies the notion of *syntactic accommodation* as a language technique and a main tool in the model of description of simple syntactic groups in connection with the development of a normative grammar of the Bulgarian language. The authors point out the advantages of this approach in descriptions with normative orientation with respect to the derivation of system rules in the language. They go on to study the effect of syntactic accommodation in connecting personal and impersonal verbs with *da*-constructions as an illustration of the approach. The authors consider the degrees of accommodation in the simple syntactic groups consisting of a personal verb and a *da*-construction. The mechanism of accommodation is illustrated in more detail by its action in the categories of *polarity*, *person*, *number* and *mood* in simple syntactic groups

with an impersonal verb as a main member and a *da*-construction as a subordinate member.

Keywords: syntactic accommodation, simple syntactic groups, personal verbs, impersonal verbs, *da*-constructions, degree of accommodation, Bulgarian language

Въведение

Предмет на настоящата работа е представянето на понятието *синтактична акомодация* и като езикова техника, и като основен инструмент в модела за описание на простите синтактични групи в проекта *Нормативна граматика на съвременния български книжовен език*, разработван понастоящем в Секцията за съвременен български език на Института за български език при БАН. Обект на изследване е действието на синтактичната техника *акомодация* при свързването на лични и безлични глаголи с *да*-конструкции. Целта на работата е да се изтъкнат предимствата на синтактичната акомодация като инструмент за описание на езици с богата флексия, какъвто е българският. Предвид факта, че понятието *акомодация*, заето в лингвистиката от физиологията, днес е широко използвано в различни лингвистични области като психолингвистика, прагматика и синтаксис, в началото се спираме накратко и върху неговия обхват в тези области.

Понятието акомодация в рамката на лингвистиката

В полето на психолингвистиката понятието *акомодация* се използва в прагматиката и в теорията за комуникативната акомодация (CAT). В прагматиката с термина *акомодация* се означава процесът на коригиране на пресупозицията от страна на слушащия чрез „напасване“ на контекста, за да интерпретира слушащият дадено изречение спрямо коригирания контекст (Lewis 1979: 340; Von Fintel 2008; Schwarz 2016).

Понятието *акомодация* е централно в теорията за комуникативната акомодация, възникнала в рамката на социално-когнитивния подход към езика и претърпяла редица модификации (вж. по-подробно у Трендафилова/Trendafilova 2011). Теорията представя модел за описание на „динамиката на речевото разнообразие в социална среда“ (Thakerar et al. 1982: 207), в който се акцентира върху интерактивността на общуването (Giles et al. 1973, 2006; Giles et al. 1991: 1), като под *комуникативна акомодация* се разбират корекциите в комуникативната динамика в процеса на общуване с цел да се максимизират или минимизират социалните различия (Shepard et al. 2001). При това се отчита, че на равнището на синтаксиса се реализират и трите акомодационни стратегии – на *конвергенция*, *дивергенция* и *поддържане* (вж. по-подробно у Giles and Ogay 2006; Gallois et al. 2005). Отбелязва се още, че тези речеви стратегии могат да се прилагат осъзнато или неосъзнато, а използването им от говорещия е обусловено от участието му в групови динамични процеси – социална интеграция, груповая идентификация или дезидентификация (Giles et al. 1991).

Въз основа на краткия преглед на съдържанието на понятието *акомодация* в полето на психолингвистиката може да се обобщи, че с него се означават най-общо различни по тип корекции от страна на участниците в комуникативния акт в процеса на общуване.

Понятието *синтактична акомодация*

Понятието *синтактична акомодация* не е с широко приложение в синтактичните описания, поради което се налага и специалното му уговаряне, макар да намира все по-широко приложение в славистиката. Тъкмо затова по-нататък ще се спрем върху модификацията на значението на понятието в областта на съвременния синтаксис.

Първ използва термина *синтактична акомодация* Станислав Кароляк (1972) и го дефинира като „граматично въздействие на една синтактична единица върху друга при свързването им“ (Karolak 1972). Терминът е една от иновациите в синтактичното описание в *Грамматиката на полския език* (1984), чиято отличителна черта е въвеждането на нов концептуален апарат и терминосистема, вдъхновени от съвременното езикознание и от полската логико-философска мисъл, повлияна от работите на К. Айдукевич (Ajdukiewicz 1960, 1965). В посочената граматика Ст. Кароляк влага различно от първоначалното си разбиране за синтактичната акомодация и вече я представя като „връзка между двете нива на синтаксиса“: дълбинното, т.е. предикатно-аргументните структури, и повърхнинното, или формално-синтактичните структури. Така синтактичната акомодация се дефинира вече като „набор от правила, чиято основна функция е формализирането на предикатно-аргументните структури“, т.е. интерпретира се като езикова техника за извеждане на „дълбоката“ структура на „повърхността“ (Grochowski et al. 1984: 88–124). Днес това разбиране на Кароляк за синтактичната акомодация има значение само за историята на термина.

Широкото използване на термина *синтактична акомодация* започва едва след предефинирането му като чисто формално-синтактичен феномен в работата на Зб. Салони и М. Швиджински (Saloni, Świdziński 1985).

Изхождайки от положението, че изследването на формалните отношения в изреченията като по-прости трябва да предшества изучаването на по-сложните семантични отношения, двамата автори избират посоката на анализа от форма към съдържание и се фокусират върху дистрибуцията на граматичните форми. Връзката със семантиката е представена като контролен елемент, без да се навлиза в детайлите на семантичната структура, което е напълно в разрез с концепцията на Кароляк в *Грамматиката* от 1984 г.

Зб. Салони и М. Швиджински се придържат към началното определение за синтактичната акомодация на Ст. Кароляк и я разглеждат като граматично въздействие на една синтактична единица върху друга, което има задължителен характер в дадения език.

Така, ако приемем дефинирането на синтаксиса като набор от комбинаторни правила за свързване на прости изрази в по-сложни, както предполага Кароляк в работата си от 1972 г., тогава синтаксисът трябва да се фокусира предимно върху означаващото (формата), докато изследването на означаемото (съдържанието) принадлежи към друга сфера на езиково изследване, а именно семантиката.

При посочените изходни положения, към които се придържаме и ние в това изследване, механизмът на синтактичната акомодация може да се представи по следния начин: дадена синтактична единица с определени синтактични изисквания преглежда/търси в общия списък с единици от инвентара на езика такава единица, която да отговаря на изискванията ѝ. Тази единица привежда в съгласие с изискванията си другата, в резултат на което се получава *граматично правилна синтактична конструкция*. Т.е. функцията на акомодацията като синтактична техника е образуването на граматична (т.е. правилна) синтактична конструкция.

Синтактичната акомодация може да се дефинира и като „двоична вътрешнорелационна връзка между синтактичните единици“ (Obujina 2016: 234). В тази връзка се разграничават два елемента с различен статус: акомодиращ и акомодиран член. Акомодиращият член е синтактичната единица, която налага селективните си изисквания на акомодирания член. Акомодираният член на свой ред изпълнява изискванията на акомодиращия член, в резултат на което се получава граматично правилна синтактична конструкция.

Диагностичен инструмент за установяване на синтактичната акомодация е тестът за субституция. Той свидетелства, че изборът на форма не е свободен, а е строго регламентиран и се диктува от системните правила на езика.

Разбирано по този начин, понятието *синтактична акомодация* е хипероним по отношение на понятията от традиционната граматика, описващи типовете подчинително свързване (*съгласуване, управление, прилагане, предложно свързване*). Като инструмент за описание на свързването на синтактичните единици, синтактичната акомодация обаче позволява да се опише целият набор от формални зависимости между главния и подчинения член в простите синтактични групи – не само при именните категории (*число, род, падеж, членуване*), но и при глаголните категории (*лице, време, вид, статус, наклонение*).

Синтактичната акомодация в рамката на нормативната граматика

Изложеното дотук разбиране на синтактичната акомодация е изключително важно за описанието с нормативна насоченост. Предимството на понятието *синтактична акомодация* като инструмент на синтактичното описание за целите на нормативната граматика е, че дава възможност да се състави списък с възможни реализации на граматично правилни (т.е. нор-

мативни) синтактични конструкции, които са резултат от свързването между елементарните единици, принадлежащи към отделните формални класове от инвентара на езика – напр. *глагол – глагол* (V – V), *глагол – съществително име* (V – N), *глагол – числително име* (V – Num), *глагол – прилагателно име* (V – A), *глагол – наречие* (V – Adv) и т.н., като наред с това се опишат и всички вариации в цялото множество от възможни типове синтактични конструкции.

Поставянето на тази задача като първостепенна за синтактичното описание в полето на нормативната граматика намира своето основание в наблюдението, че когато се сблъсква с нормативен проблем, носителят на книжовния език избира все измежду „граматични конструкции“ (в смисъла, който влага Н. Чомски). Това явление е особено типично за официалното общуване със средствата на писмената реч поради високата степен на стандартизираност (кодифицираност) на книжовния език със свойствената за него задължителност на писмените книжовни норми.

Така например двете конструкции: *ти кого видя* и *ти кой видя* – са еднакво „граматични“, т.е. свойствени на носителите на езика, тъй като не предизвикват у тях реакция за неграматичност. От гледна точка на кодифицираната граматична норма обаче конструкцията *ти кой видя*, както е добре известно, е извън обхвата на санкционираните като нормативни (т.е. правилни) конструкции. Макар и двете форми – *кой* и *кого* – да са елементи от инвентара на кодифицираната норма, те според кодификацията са с различна дистрибуция. Т.е. основните колебания на носителите на книжовния език при употребата на една или друга форма – все в полето на книжовното – са тъкмо в рамката на синтактичната акомодация (хармонизация) като явление, свързано със системността на езика.

Използването на понятието *синтактична акомодация* има своите предимства при синтактичното описание на простите синтактични конструкции. То позволява да се опишат по-прецизно редица формални зависимости в рамките на простите синтактични групи и на изречението. Заслужава си да се отбележи, че акомодацията, наблюдавана обикновено в рамките на простата синтактична група, може да обхване и повече от една такава група в рамките на изречението. Нейна добра илюстрация в този смисъл са напр. синтактичните структури с т. нар. съставно именно сказуемо от типа на *Жената е почтена / Мъжът е почтен*, в които прилагателното в групата $V \rightarrow A$ е акомодирано по род от съществителното в конгруентната група $N \leftarrow V$.

Прецизирането в литературата на понятието *синтактична акомодация* като инструмент за описание на синтактични взаимодействия води до обособяването на два типа синтактична акомодация: *морфологична* и *неморфологична*.

При морфологичната акомодация граматични категории на единия от членовете на дадена проста синтактична група стават селективни за дру-

гия член на групата. Морфологичната акомодация се проявява в граматични взаимодействия, основани на специфични флективни характеристики на лексемите. Заслужава да се отбележи, че този тип акомодация може да е *едностранна* (с посока както от главния към подчинения член, така и обратно) и *двустранна* (взаимна). Например в групата N → A категориите *число* и *род* на главния член съществително са селективни по отношение на подчинения член прилагателно – *добър баща, добра майка, добро дете* (при категорията *род*) и *добри деца* (при категорията *число*).

Ще припомним още и два добре известни факта от българската граматика като илюстрация на обратна и взаимна акомодация при свързването на глагол като главен член със съществително като подчинен член в рамките на конгруентната група. Обратна акомодация е налице, когато подчинен член в конгруентната група е същинско съществително. Подчиненият член изисква от главния член – глагола – хармонизация на формите му при категориите *число* и *лице* (срв. напр. граматично правилния израз *дете влезе* с граматично неправилния **деца влезе*). При глаголните форми с минало свършено деятелно причастие в състава им пък е налице и акомодация при категорията *род* (срв. напр. граматично правилното *дете е влязло* с граматично неправилното **дете е влязъл*).

Взаимна акомодация пък е налице при свързването на глагол със съществителните местоимения с т.нар. падежни форми. Главният член глагол изисква от такива лексеми основната, а не падежната им форма в конгруентната група (срв. напр. *аз влязох* с неграматичното **мен влязох*). Подчиненият член съществително пък изисква хармонизация на главния член при глаголните категории *число*, *лице* и евентуално *род* (при формите, които притежават категорията *род*) (срв. напр. *тя е влязла* с неграматичното **тя сте влязъл*).

Вторият тип акомодация – неморфологичната – може от своя страна да бъде: *лексикална* и *собствено синтактична*. При лексикалната акомодация акомодиращият член очаква да се свърже с определени лексеми от даден граматичен клас. Илюстрация за лексикална акомодация е например изискването т.нар. фазови глаголи да се свързват с лексеми от несвършен вид в прости синтактични групи с *да*-конструкция (срв. напр. *започвам/започна да разбирам* с неграматичното **започвам/започна → да разбира*). Собствено синтактична пък е акомодацията, при която акомодиращият член изисква синтактична единица с определени синтактични характеристики (напр. с определена структура или с определен линеен ред). Като собствено синтактична може да се определи акомодацията при удвояване на допълнението, задължителна при безличните *има/няма*: срв. напр. *Човек го няма* с неграматичните **Човека няма* и **Го няма*.

Казаното дотук дава основание да се обобщи, че използването на синтактичната акомодация като инструмент за описание на свързването на синтактичните единици дава възможност да се извеждат системните пра-

вила в езика. Необходимо е да се изтъкне, че за описанието с нормативна насоченост са особено важни наблюденията в полето на синтактичната акомодация, свързани с промяната на селективни изисквания на главния член в простите синтактични групи. Прилагането на синтактичната акомодация позволява постигане на комплексност на описанието с открояване на – нека ги наречем „чувствителни“ – стойности на граматични категории в рамките на всеки синтактичен тип, които изискват внимателна нормативна оценка.

Действие на синтактичната акомодация при свързването на лични и безлични глаголи с *да*-конструкции

По-нататък ще илюстрираме с примери как механизмът на синтактичната акомодация като комплексен инструмент работи за описанието на простите синтактични групи, в които главен член са лични и безлични глаголи, а подчинен член – *да*-конструкции.

Типове и степен на акомодация в простата група $V_{1(\text{личен})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен})}$

Изследването на акомодационни характеристики в рамките на простата синтактична конструкция $V_{1(\text{личен})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен})}$ (вж. подробно у Станчева 2019: 34–62) позволи да се обобщи следното при глаголните категории *лице, число, вид, време и статус*.

Акомодацията на *да*-конструкцията от главния член личен глагол е два типа: *лексикална* и *морфологична*. Лексикалната акомодация на *да*-конструкцията винаги е съпроводена и от морфологична акомодация.

Да-конструкцията като подчинен член в разглежданата проста синтактична група е **винаги акомодирана** при категорията *време*. Формите ѝ за време се селектират от главния член. Налице е все по-силно ограничаване на формите за перфект и плусквамперфект на *да*-конструкцията. Дори при глаголни лексеми, които като главен член ги допускат при подчинения член, тези форми са възможни само ако главният член е форма за презенс или имперфект. Формите за имперфект на *да*-конструкцията са по-скоро проблематични, отколкото редовни.

Наблюдава се различна степен на акомодация на подчинения член в простата синтактична група $V_{1(\text{личен})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен})}$. Тя може да се разреди по скалата *много силна, силна, средна, слаба* и *много слаба*.

Като *много силна* може да определи акомодацията, когато главният член личен глагол селектира форми на *да*-конструкцията при всичките пет изследвани категории (*вид, време, лице, статус* и *число*). Главният член изисква да се свърже само с лексеми, които са глаголи от несвършен вид (т.е. налице е лексикална акомодация). Морфологична акомодация се наблюдава при категориите *време, лице, статус* и *число*. Тя се изразява в това, че главният член личен глагол налага формите си за лице и число на подчинения член, като наред с това изисква от него само положителни форми за сегашно време.

Във функция на главен член с много силна акомодация на подчинения член *да*-конструкция са глаголни лексеми като: *втурвам се, втурна се, зная* ('мога'), *преставам, престана, приключвам, приключа, спирам, спра* ('престана'), *спускам се, спусна се* ('започна'), *тръгвам, тръгна* ('започна'), *хуквам, хукна*.

Срв. напр. граматически коректното *Той се втурна да бяга* и неграматичните:

**Той се втурна да избяга* (с липса акомодация при категорията *вид*);

**Той се втурна да бягате* (с липса на акомодация при категориите *лице* и *число*);

**Той се втурна да е бягал* (с липса на акомодация при категорията *време*);

**Той се втурна да не бяга* (с липса на акомодация при категорията *статус*).

Като силна може да се определим акомодацията, когато главният член селектира форми на *да*-конструкцията при четири от петте изследвани категории (за *вид, време, лице* и *число*). Глаголни лексеми, които като главен член се характеризират със силна степен на акомодация по отношение на подчинения член *да*-конструкция, са например: *взема, вземам* ('започна/започвам'), *започвам, започна, мога, продължа, продължавам*. Разликата с предишната група е, че главният член не акомодира подчинения единствено при категорията *статус*.

Срв. напр.: *Мария продължи да внимава* и *Мария продължи да не внимава* (липса на акомодация при категорията *статус*).

Липсата на акомодация при всички останали категории на подчинения глагол в *да*-конструкцията води до неграматичност.

Като *средна* може да се определи акомодацията, когато главният член селектира форми при три от категориите (напр. за *време, лице* и *число*). Глаголни лексеми, които като главен член се характеризират със средна степен на акомодация по отношение на подчинения член *да*-конструкция, са: *двоумя се, осмеля се, осмелявам се, понеча, понечвам, посмея, смея, умея, успея, успявам*.

Срв. напр. еднакво граматичните:

Тя се осмели да се съгласи и *Тя се осмели да не се съгласи* (т.е. не е налице изискване за акомодация при категорията *статус*).

Тя се осмели да ходи и *Тя се осмели да отиде* (т.е. не е налице изискване за акомодация и при категорията *вид*).

Като *слаба* може да се определи акомодацията, когато главният член селектира форми при две от категориите (напр. за *време* и *лице*). Глаголни лексеми, които като главен член се характеризират със слаба степен на акомодация по отношение на подчинения член *да*-конструкция, са например: *досещам се, досетя се, дръзвам, дръзна, забравя, каня се, мъча се, наемам се, отитам се, опитвам се, решавам, реша, сещам се, сетя се*.

Срв. напр. еднакво граматичните:

Тя се опитва да **прави/не прави това** (т.е. не е налице изискване за акомодация при категорията *статус*).

Тя ще се опита да **прави/направи всичко по силите си** (т.е. не е налице изискване за акомодация и при категорията *вид*).

Тя се опитва те да **имат повече възможности** (т.е. не е налице изискване за акомодация и при категорията *число*).

Като *много слаба* можем да характеризираме акомодацията, когато главният член селектира форми при една от категориите на *да*-конструкцията. Такава е акомодацията, когато главният член селектира темпорална форма. Такъв характер има акомодацията при всички глаголни лексеми, които като главен член се свързват с *да*-конструкция в българския език.

Характеристики на акомодацията в простата група $V_{1(\text{безличн})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личн})}$

Наред с личните глаголи като самостоятелен дистрибутивен подклас функционират и **безличните глаголи**, които се отличават с признака *неизменяемост по лице* (и *число*) и с произтичащите от това синтактични особености. Тук ще уточним, че ще използваме термина *безличен глаголен израз* като по-подходящ предвид структурното разнообразие на този подклас глаголи и с цел да обхванем както еднокомпонентните (от типа на *бива, гърми, личи, трябва*), така и композиционално структурираните безлични глаголни изрази, които най-общо са два типа: 1) дву- и трикомпонентни, състоящи се от глагол в 3. л. ед.ч. и задължителен личноместоименен компонент в акузатив или в датив, като напр. *досмешава ме, приглежда ми, гади ми се* и пр.; 2) безлични глаголни изрази, структурирани от форма за 3. л. ед.ч. на глагола *съм* и предикатив – със и без личноместоименен компонент, напр. *грехота е, добре е, яд ме е* и др. Това, което обединява различните типове безлични глаголни изрази, е, че те са такива изразители на предикати, които не могат да присъединяват изреченски член с функция на подлог (т.е. не участват в конгруентна фраза). По-нататък ще представим резултатите от изследването на процесите на акомодацията при някои от синтактичните категории (вж. по-подробно Александрова/Aleksandrova 2019).

Възможностите за формулиране на правила, основани на използването на синтактичната акомодация като инструмент за описание на свързването на синтактичните единици в групата $V_{1(\text{безл.})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личн})}$, могат да се илюстрират по отношение на **категорията *статус*** (*утвърдителност / отрицателност*).

Повечето безлични глаголни изрази образуват прости синтактични групи с подчинен член *да*-конструкция както с положителните, така и с отрицателните си форми: срв. напр. *струва си да опитваш* и *не си струва да опитваш*; *срамно е да приемеш* и *не е срамно да приемеш*. Но една малка част от тях селектират *да*-конструкция само с отрицателните си форми: срв. напр. *не личи да са разбрали* и неграматичното **личи да са*

разбрали; **не изглежда да искаш** и неграматичното **изглежда да искаш*; **не ми се струва да му е минало** и неграматично **струва ми се да му е минало*. Техните положителни форми имат друга дистрибуция: сложни изреченски фрази със съюз **че**: **изглежда, че искаш**; **личи, че са разбрали**; **струва ми се, че му е минало**.

За останалите безлични глаголни изрази в качеството им на главен член на разглежданата синтактична група важи правилото, че техните положителни форми селектират както положителни, така и отрицателни форми при подчинения член *да*-конструкция, т.е. не е налице акомодация по статус: **може да (не) дойдат**; **ще ми се да (не) беше се обаждал**; **трябва да (не) са навършили (65 години)**.

Друго правило, което може да се изведе от изследването, е, че онези безлични глаголни изрази, които селектират *да*-конструкция само с отрицателната си форма (виж по-горе), могат да присъединяват отрицателни форми и на подчинения член *да*-конструкция, напр.: **не бива да не си даваме сметка**; **не личи да не разбира**; **не изглежда да не е свикнала**. С такива синтактични характеристики са и безличните *може, става, струва си* и др.: **не може да не дойдат**; **не става да не се отзовем**, **не си струва да не направим**.

Отрицателните форми на определени безлични глаголни изрази изискват от подчинената *да*-конструкция само положителни форми, т.е. налице е акомодация по статус, срв. неграматичните **не трябва да не се съгласявате*, **не ме влече да не пътувам*. Някои срещаци се в практиката употреби с две отрицателни форми, напр.: *10 симптома, които не бива да не се игнорират*; **Не трябва да не спираш да мечтаеш**, по-скоро би следвало да се оценят като ненормативни.

Част от членовете на групата $V_{1(\text{безл.})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен})}$ образуват вариантни конструкции – главен член в положителна форма и подчинен член в отрицателна форма и обратно, което предизвиква колебания у носителите на езика, напр.: **не трябва да хвърляме (отпадъците на земята)** и **трябва да не хвърляме (отпадъците на земята)**. Детайлният анализ ще позволи да се идентифицират синтактичните комбинации, които предизвикват грешки и колебания, и да се формулират ясни правила за съчетаване на формите.

По отношение на **акомодацията по лице** в простата синтактична група $V_{1(\text{безл.})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен})}$ ще припомним, че категорията *лице* не е формоизменителна за главния член безличен глаголен израз и е формоизменителна за подчинения член *да*-конструкция с личен глагол. В процеса на изследване установихме, че едни безлични глаголни изрази **не селектират** определена форма за лице при подчинения член *да*-конструкция, т.е. не е налице акомодация по лице, докато други **селектират** определена форма – т.е. при тях е налице акомодация по лице.

Към първата група принадлежат част от еднокомпонентните безлични глаголи (и такива само със *се*), напр. **трябва да кажеш** – **трябва да кажем**; **заслужава (си) да участвам** – **заслужава (си) да участваш**, както и

онези безлични глаголни изрази с предикатив, които не съдържат лично-местоименен компонент в структурата си: *грях е да лъжа – грях е да лъжеш; срамно е да отричаш – срамно е да отрича*.

Първоначалната ни хипотеза беше, че безлични глаголни изрази – изразители на експеренциални предикати, които съдържат като задължителен компонент кратка форма на лично местоимение (вербални от типа *заболи ме, дожале ми, гади ми се* и с предикатив от типа *жал ми е, яд ме е*), изискват идентичност на лицето на местоимения компонент и лицето на подчинения член да-конструкция. Но тази хипотеза беше опровергана от изследването. Беше установено, че едни безлични глаголни изрази със структурен елемент кратка форма на лично местоимение **селектират** да-конструкция, която задължително е идентична по лице с лицето на местоимения им компонент (т.е. има акомодация по лице): срв. напр. *бива те да спориш*, но е неправилно **бива те да спори; върви ми да печеля*, но е неправилно **върви ми да печелиш; мързи ме да работя*, но е неправилно **мързи ме да работиш; идва ми да заплача*, но е неправилно **идва ми да заплачеш; пада ми се да работя*, но е неправилно **пада ми се да работи; трудно ми е да спортувам*, но е неправилно **трудно ми е да спортуваш*. Особеност в случая е, че тъй като вербалният компонент на безличния глаголен израз е неизменяем по лице, в акомодацията по лице като акомодиращ член участва местоименната форма, която е задължителен структурен елемент на безличния глаголен израз. А акомодиран член е личният глагол от да-конструкцията, т.е. в акомодацията участват различни класове думи, които обаче имат общата граматична категория *лице*.

Други безлични глаголни изрази с местоименен компонент в акузатив или датив **не селектират** задължително идентична форма за лице от подчинения член да-конструкция (т.е. няма акомодация по лице), срв. напр.: *боли ме да лъже – боли ме да лъжеш; втръсна ми да питам – втръсна ми да питаш, иска ми се да дойда – иска ми се да дойдеш* и др. Част от композиционално структурираните безлични глаголни изрази с предикатив и с местоименен компонент в акузатив или датив също не селектират определена форма за лице при подчинения член: срв. напр. *страх ме е да излизам – страх ме е да излизаш, яд ме е да гледам – яд ме е да гледаш, жал ми е да изхвърлям – жал ми е да изхвърляш*. Тук се причисляват и част от безличните глаголни изрази с предикатив – изразители на експеренциални предикати, които имат съответствия и без местоименен компонент: срв. напр. *приятно ми е да идваш – приятно ми е да идва; добре ми е да помагам – добре ми е да помагаш*. (Когато не съдържат местоименен компонент, те изразяват предикати за оценка, напр. *добре е да помагам – добре е да помагаш*.)

В резултат от изследването на структурния тип $V_{1(\text{безл.})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личн.})}$ при категорията *лице* може да се изведе правилото, че нито един безличен глаголен израз с местоименен компонент не селектира при подчинения

член *да*-конструкция форми, които задължително са неидентични с лицето на местоимения компонент.

По отношение на **акомодацията по число** в простата синтактична група $V_{1(\text{безл.})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен})}$ ще отбележим следните особености. Главният член $V_{1(\text{безл.})}$ не се променя по число: реализират се само форми за ед.ч. При безличните глаголни изрази, които са структурирани композиционно и съдържат задължителен местоименен компонент, маркиран с акузатив или с датив, този компонент има пълна нумерална парадигма.

За всички безлични глаголни изрази, които **не селектират** идентична форма за лице от подчинения член *да*-конструкция, важи правилото, че **не селектират** и идентична форма за число. А безличните глаголни изрази с местоименен компонент в акузатив или датив, които селектират при *да*-конструкцията такава форма за лице, която е идентична с формата за лице на местоимения им компонент, се разделят на две групи:

1) композиционно структурирани безлични глаголни изрази с местоименен компонент, които изискват такава форма за число от *да*-конструкцията, която е **идентична** с числото на местоимения им компонент, т.е. налице акомодация и по число: срв. напр. *бива те да спориш*, но е неправилно **бива те да спорите*; *върви ми да печеля*, но е неправилно **върви ми да печелим*; *мързи ме да работя*, но е неправилно **мързи ме да работим*; *пада ти се да дежурис*, но е неправилно **пада ти се да дежурите*.

2) композиционно структурирани безлични глаголни изрази с местоименен компонент, които задължително **селектират** идентична форма за лице при *да*-конструкцията, но **не селектират** идентична форма за число: срв. напр. *боли ме да гледам* и *боли ме да гледаме*; *досрамя ме да отнема* и *досрамя ме да отнемем*; *идва ми да тръгна* и *идва ми да тръгнем*. Установихме, че при един и същ главен член, ако се промени глаголят в *да*-конструкцията, може да се променят акомодационните характеристики при категорията *число* и групата да започне да се подчинява на нови формални правила, проявяващи се в задължителна идентичност на числото на местоимения компонент на главния член и числото на *да*-конструкцията: срв. напр. *досрамя ме да изрека*, но е неправилно **досрамя ме да изречем*; *идва му да заплаче*, но е неправилно **идва му да заплачат*.

И така, за прости синтактични групи с главен член безличен глаголен израз и подчинен член *да*-конструкции, при които има акомодация по лице, акомодацията по число не е задължителна.

Разглеждайки акомодацията при **категорията наклонение** в групите от типа $V_{1(\text{безл.})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен})}$, трябва да отбележим, че според някои автори безличните глаголи като *мръква*, *съмва*, *сти ми се*, *личи (си)* и др. не образуват императив „защото не означават определено глаголно лице, към което да бъде насочена поканата за извършване на действието“ (Ницолова 2008: 404–405).

Езиковите факти обаче сочат, че безличните глаголни изрази също имат форми за повелително наклонение, стига да не се ограничаваме до тясното разбиране, че „изразяването на понятието *воля* е логически възможно само във второ лице“ (Чакърва 2008). Защото това би поставило извън обхвата на грамемата за *повелително наклонение* аналитичните (описателните) форми с *да* и с *нека* (*да*), които се реализират и в трите граматически лица. В духа на граматичната традиция приемаме, че наклонението е глаголна категория, която изразява отношението на говорещото лице към действието (ГСБКЕ/GSBKE 1983: 367; Бояджиев и др./Boyadzhiev et al. 1998: 405). И в този смисъл липсата или наличието на субект на дадено действие не би трябвало да възпрепятства изразяването на *повелително наклонение* при безличните глаголни изрази, включително и в качеството им на главен член на простата синтактична група $V_{1(\text{безл.})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личн.})}$, срв.: *нека (да) му дожалее да изхвърли, нека да може да изискваме*. По-скоро невъзможността за граматично изразяване на повелително наклонение при определени безлични глаголи е свързана с тяхното лексикално значение – факт, отбелязан от Р. Ницолова (Ницолова 2008: 404). Такъв е безличният глагол *трябва*, който няма форми за повелително наклонение – сам по себе си той изразява субективна модалност от спектъра на волеизявата. Както се отбелязва в граматиките, модалността се изразява с различни средства – граматични и лексикални (вж. напр. Ницолова 2008: 317).

При безличните глаголи са налице рестрикции по отношение на пълния набор от форми за **повелително наклонение**. Поради дефективност на персоналната парадигма се образуват само сложни (аналитични) форми. При това няма съотносимост между формите с *нека* и *нека да*, от една страна, и тези само с *да* – от друга. Неутрални и регулярни са формите с *нека (да)* (*нека* е прототипичен изразител на волеизява): *нека (да) го дояде да плаща; нека (да) го е срам да поиска; нека (да) е грях да обичаш; нека (да) е лошо да се излежаваш* и др. Докато частицата *да* – наред със строго повелително значение – е в състояние да участва в изразяването на по-широк диапазон от субективни модалности, които понякога е трудно да бъдат конкретизирани извън контекста, напр. *да те досраме да се настроиш (по-лежерно), да те е срам да попиташ; да те е страх да поискаш; да не стане да се отметнеш*. Според К. Чакърва повелителните форми с *да* все още не са достигнали крайна фаза на граматикализация (Чакърва 2008). Неслучайно някои езиковеди ги разглеждат извън категорията *наклонение* – като синтактични съчетания. Така постъпва Р. Ницолова, като отбелязва и тяхната сложна семантика, подчертавайки, че понякога се наблюдава „припокриване на отделните значения“ (Ницолова 2008: 410). Формите с *да* за повелително наклонение на безлични глаголи не са регулярни и отстъпват място на тези с *нека (да)*, като се специализират в изразяването на модални значения от друг порядък.

Оформят се две групи безлични глаголни изрази: 1) повелителната им форма **не селектира** да-конструкция. Такива са безличните глаголни изрази, които присъединяват да-конструкция само с отрицателната си форма: *бива, изглежда, личи*, а също и безличните глаголни изрази *изнася ми, заслужава (си), идва ми, става, трябва, потрябва* и др. Така напр. неправилно е **нека (да) не бива да идваш; *нека (да) не личи да е плакала; *нека (да) не изглежда да е тил; *нека (да) трябва да посетим; *нека (да) ми изнася да инвестирам*; 2) безлични глаголни изрази, чиято повелителна форма **селектира** да-конструкция: такива са повечето от тях (вж. примерите по-горе).

Въпреки структурното ѝ сходство с да-формата на повелително наклонение да-конструкцията като подчинен член в синтактичната група $V_1(\text{безл.}) \rightarrow \text{да-}V_2(\text{личен})$ не се употребява в повелително наклонение. Ще отбележим, че според З. Генадиева-Мутафчиева основната същност на да-конструкцията е опативна, т.е. изразяване на *неосъщественост* (Генадиева-Мутафчиева/Genadieva-Mutafchieva 1970: 25), но не и на волята на говорещия. Като подчинен член тя е акомодирана по наклонение – винаги е в иззивително наклонение.

Почти всички безлични глаголни изрази имат форми за **условно наклонение**, но с дефективна парадигма: само в 3 л. ед.ч. Единственото изключение са *бива* и *бива ме*, които не образуват форми за условно наклонение.

По отношение на възможността да селектират да-конструкция с формите си за условно наклонение безличните глаголни изрази се делят на две групи:

1) Безлични глаголни изрази, чиито форми за условно наклонение селектират да-конструкция: *би могло да уредим; би трябвало да знаете, би ставало да носят, би ме домързяло да преведа, би ми се искало да знам, би си заслужавало да опитате; би следвало да е дошъл* и др. Към тази група се причисляват и безличните глаголни изрази с предикатив: *би ме било яд да загубя, би го било страх да тръгне; лесно би било да напусне; би било срамота да не дойдеш* и др.

2) Безлични глаголни изрази, чиято условна форма **не селектира** да-конструкция: това са преди всичко онези, които образуват прости синтактични групи с да-конструкция само с отрицателните си форми: *личи, изглежда, струва ми се* и др. Те не образуват проста синтактична група с да-конструкция нито с положителната, нито с отрицателната си форма за условно наклонение, срв. неграматичните примери: *личи – *би личало да се сърдят* и **не би личало да се сърдят, изглежда – *би изглеждало да бързат* и **не би изглеждало да бързат; *би ми се струвало да спи* и **не би ми се струвало да спи*. Може да се изведе правило, че безличните глаголни изрази, които селектират да-конструкция само с отрицателните си форми

на изявително наклонение, не селектира *да*-конструкция с формите си за условно наклонение.

Категорията *наклонение* е акомодационна за *да*-конструкцията в качеството ѝ на подчинен член в синтактичната група $V_{1(\text{безл.})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен.})}$. Главният член безличен глаголен израз акомодира само форми за изявително наклонение при *да*-конструкцията. Не се реализират синтактични групи с подчинен член условно наклонение при *да*-конструкцията. Срв. неправилните примери: **струва си да би опитал; трудно е да би признал*. Налице е разлика в сравнение със синтактичната група $V_{1(\text{личен.})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен.})}$, където при *да*-конструкцията се реализират, макар и рядко, и форми за условно наклонение.

Друг извод, който може да се направи за синтактичната разновидност $V_{1(\text{безл.})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен.})}$ на групата $V_1 \rightarrow \text{да-}V_2$ е, че при повелителна или условна форма на главния член е налице и акомодация по време: повелителната форма на безличния глаголен израз селектира само форми за сегашно време при *да*-конструкцията, напр.: *нека да му дожалее да посегне*, но са неграматични **нека да му дожалее да е посегнал* и **нека да му дожалее да беше посегнал*; *нека да стане да подпишат*, но са неграматични **нека да стане да са подписали* и **нека да стане да бяха подписали*. А условната форма на главния член селектира форми за сегашно време и за перфект: напр.: *би трябвало да закусвате* и *би трябвало да сте закусвали*, но е неграматично **би трябвало да бяхте закусвали* (мин. предв. време); *би следвало да се извините* и *би следвало да сте се извинили*, но е неграматично **би следвало да бяхте се извинили*.

Заклучение

Понятието *синтактична акомодация* заема важно място при лингвистични описания с нормативна насоченост. То представлява надежден инструмент за описание на формалните зависимости в рамките на простите синтактични групи и на изречението, като позволява да се изведат системните правила в езика. Прилагането на синтактичната акомодация допринася за постигане на комплексност на описанието с открояване на „чувствителни“ стойности на граматични категории в рамките на всеки синтактичен тип, които изискват внимателна нормативна оценка.

Изследвайки механизма на синтактичната акомодация като комплексен инструмент при описанието на простите синтактични групи, в които главен член са лични и безлични глаголи, а подчинен член – *да*-конструкции, можем да формулираме правила за свързване на единици от езика в прости групи и в изречения.

При изследването на две от разновидностите на групата $V_1 \rightarrow \text{да-}V_2$, каквито са $V_{1(\text{личен.})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен.})}$ и $V_{1(\text{безл.})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен.})}$, чрез прилагането на техниката синтактична акомодация бяха наблюдавани редица формални зависимости. Установихме, че при разновидността $V_{1(\text{личен.})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен.})}$

акомодацията на *да*-конструкцията от главния член личен глагол е два типа: *лексикална* и *морфологична*, като лексикалната акомодация винаги е съпроводена от морфологична акомодация. *Да*-конструкцията в разновидността $V_{1(\text{личен})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен})}$ е винаги акомодирана при категорията *време*.

Наблюдават се и различни степени на акомодация на подчинения член в разновидността $V_{1(\text{личен})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен})}$: *много силна, силна, средна, слаба* и *много слаба*, в зависимост от това колко от петте наблюдавани категории – *лице, число, време, вид* и *статус*, участват в процесите на акомодация. При разновидността $V_{1(\text{личен})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен})}$ предстои да бъде описана акомодацията при категорията *наклонение*.

В разновидността $V_{1(\text{безл.})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен})}$ на простата синтактична група $V_1 \rightarrow \text{да-}V_2$ обобщихме наблюденията си за акомодационните процеси при категориите *статус, лице, число* и *наклонение*, което позволи да се формулират правила за свързването на двата типа езикови единици в качеството им на главен и подчинен член. Предстои да се разгледа акомодацията при категорията *време*.

Прилагането на синтактичната акомодация като инструмент за описание на взаимодействието между форми на изменяеми думи позволява да се разгледат по-прецизно случаите на колебания и грешки, което е от особена важност за разработването на нормативна граматика на съвременния български книжовен език.

ЛИТЕРАТУРА

- Александрова 2019: *Александрова, Т.* Някои акомодационни характеристики на простите синтактични групи от структурния тип безличен глагол \rightarrow *да*-конструкция с личен глагол: $V_{1(\text{безличен})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен})}$. – *Български език*, 66, № 4, с. 80–103.
- Бояджиев и др. 1998: *Бояджиев, Т., И. Куцаров, Й. Пенчев.* Съвременен български език. Фонетика. Лексикология. Словообразуване. Морфология. Синтаксис. София, Издателство „Петър Берон“.
- Генадиева-Мутафчиева 1970: *Генадиева-Мутафчиева, З.* Подчинителният съюз *ДА* в съвременния български език. София, Издателство на БАН.
- ГСБКЕ 1983: *Грамматика на съвременния български книжовен език. Том 2. Морфология.* София, Издателство на БАН.
- Ницолова 2008: *Ницолова, Р.* Българска граматика. Морфология. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Станчева 2019: *Станчева, Р.* Акомодационни характеристики на простите синтактични конструкции в структурния тип $V_1 \rightarrow \text{да } V_2$ при модификацията му $V_{1(\text{личен})} \rightarrow \text{да-}V_{2(\text{личен})}$. – *Български език*, 66 (2019), № 4, с. 34–62.
- Трендафилова 2011: *Трендафилова, А.* Акомодация и стратегии: типология и динамика. – *Littera et Lingua*. Електронно списание за хуманитаристика. <<https://naum.slav.uni-sofia.bg/lilijournal/2011/4/atrendafilova#toc>>.
- Чакърва 2008: *Чакърва, К.* Повелителните *да*-конструкции в съвременния български език и проблемът за българския конюнктив. – В: *Славистика*

III. В чест на XIV международен конгрес на славистите, Охрид, 2008 г., Пловдив, 2008, с. 98–112.

- Ajdukiewicz 1960: *Ajdukiewicz, K.* Język i poznanie. (Tom I, Wybór pism z lat 1920–1939). Warszawa. PWN.
- Ajdukiewicz 1965: *Ajdukiewicz, K.* Język i poznanie. (Tom II, Wybór pism z lat 1945–1963). Warszawa. PWN.
- Gallois, Giles 1998: *Gallois, Cindy & Howard Giles.* Accommodating mutual influence in intergroup encounters. – In: C. A. Bennett & M. T. Palmer (eds.). *Progress in Communication Sciences* 14. pp. 135–162, Stanford, Ablex.
- Gallois et al. 2005: *Gallois, Cindy, Tanja Ogay & Howard Giles.* Communication accommodation theory: A look back and a look ahead. – In: William Gudykunst (ed.). *Theorizing about intercultural communication*, pp. 121–148. Thousand Oaks, California: Sage.
- Giles et al. 1973: *Giles, H., Taylor, D. M., Bourhis, R.* Towards a theory of interpersonal accommodation through language: Some Canadian data. – *Language in Society* 2, pp. 177–192.
- Giles et al. 1991: *Giles, H., Coupland, N., Coupland, J.* Accommodation theory: communication, context, and consequence. – In: Howard Giles, Joustine Coupland & Nikolas Coupland (eds.). *The contexts of accommodation: Developments in applied sociolinguistics*, pp. 1–68. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giles and Ogay 2006: *Giles, H., T. Ogay.* Communication accommodation theory. – In: Bryan B. Whaley & Wendy Samter (eds.). *Explaining communication: Contemporary theories and exemplars*, pp. 293–310. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Grochowski et al. 1984: *Grochowski, M., St. Karolak, Z. Topolińska* (pod red. Zuzanny Topolińskiej). *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia.* (t. 1). Warszawa. PWN.
- Karolak 1972: *Karolak, St.* Zagadnienia składni ogólnej. Warszawa.
- Lewis 1979: *Lewis, D.* Scorekeeping in a language game. – In: Rainer Bäuerle, Urs Egli & Arnim von Stechow (eds.). *Semantics from different points of view*, pp. 172–187. Berlin: Springer.
- Obujina 2016: *Obujina P.* Sintaktička akomodacija u polskom jeziku u poredjenju sa srpskim. <<https://docplayer.pl/79577460-Sintaksichka-akomodacija-u-poljskom-jeziku-u-poredjenju-sa-srpskim.html>>.
- Saloni, Świdziński 1985: *Saloni, Z., Świdziński, M.* Składnia współczesnego języka polskiego. Warszawa. PWN.
- Schwarz 2016: *Schwarz, Fl.* Presuppositions, Projection, and Accommodation – Theoretical Issues and Experimental Approaches <https://florianschwarz.net/wp-content/uploads/papers/HandbookExpSemPrag_Ps.pdf>.
- Shepard et al. 2001: *Shepard, C., H. Giles, B. Le Poire.* Communication accommodation theory. – In: W. Peter Robinson & Howard Giles (eds.). *The new handbook of language and social psychology*, pp. 33–56. Chichester, UK: Wiley.
- Thakerar et al. 1982: *Thakerar, J. N., Giles H., Cheshire, J.* Psychological and lin-

- guistic parameters of speech accommodation theory. – In: Collin Fraser & Klaus R. Scherer (eds.). *Advances in the social psychology of language*, pp. 205–255. Cambridge: Cambridge University Press.
- Von Fintel 2008: *Von Fintel, K.* What is presupposition accommodation, again? – *Philosophical Perspectives* 22(1), pp. 137–170.

REFERENCES

- Aleksandrova 2019: *Aleksandrova, T.* Nyakoi akomodatsionni harakteristiki na prostite sintaktichni grupi ot strukturniya tip bezlichen glagol → *da*-konstruktsia s lichen glagol: $V_1(\text{bezlichen}) \rightarrow \text{da-}V_2(\text{lichen})$. – *Balgarski ezik*, 66, № 4, s. 80–103.
- Boyadzhiev et al. 1998: *Boyadzhiev, T., I. Kutsarov, Y. Penchev.* Savremenен balgarski ezik. Fonetika. Leksikologiya. Slovoobrazuvane. Morfologiya. Sintaksis. Sofia, Izdatelstvo “Petar Beron”.
- Chakarova 2008: *Chakarova, K.* Povelitelnite *da*-konstruktsii v savremenniya balgarski ezik i problemat za balgarskiya konyunktiv. – In: *Slavistika III*. V chest na XIV mezhdunaroden kongres na slavistite, Ohrid, 2008 g., Plovdiv, 2008, s. 98–112.
- Gallois, Giles 1998: *Gallois, Cindy & Howard Giles.* Accommodating mutual influence in intergroup encounters. – In: C. A. Bennett & M. T. Palmer (eds.). *Progress in Communication Sciences* 14. pp. 135–162, Stanford, Ablex.
- Gallois et al. 2005: *Gallois, Cindy, Tanja Ogay & Howard Giles.* Communication accommodation theory: A look back and a look ahead. – In: William Gudykunst (ed.). *Theorizing about intercultural communication*, pp. 121–148. Thousand Oaks, California: Sage.
- Genadieva-Mutafchieva 1970: *Genadieva-Mutafchieva, Z.* Podchinitelniyat sayuz DA v savremenniya balgarski ezik. Sofia, Izdatelstvo na BAN.
- Giles et al. 1973: *Giles, H., Taylor, D. M., Bourhis, R.* Towards a theory of interpersonal accommodation through language: Some Canadian data. – *Language in Society* 2, pp. 177–192.
- Giles et al. 1991: *Giles, H., Coupland, N., Coupland, J.* Accommodation theory: communication, context, and consequence. – In: Howard Giles, Joustine Coupland & Nikolas Coupland (eds.). *The contexts of accommodation: Developments in applied sociolinguistics*, pp. 1–68. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giles and Ogay 2006: *Giles, H., Ogay, T.* Communication accommodation theory. – In: Bryan B. Whaley & Wendy Samter (eds.). *Explaining communication: Contemporary theories and exemplars*, pp. 293–310. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Grochowski et al. 1984: *Grochowski, M., Karolak, St., Topolińska Z.* (pod red. Zuzanny Topolińskiej). Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia. (t. 1). Warszawa. PWN.
- GSBKE 1983: *Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. Tom 2. Morfologiya.* Sofia, Izdatelstvo na BAN.

- Karolak 1972: *Karolak, St.* Zagadnienia składni ogólnej. Warszawa.
- Lewis 1979: *Lewis, D.* Scorekeeping in a language game. – In: Rainer Bäuerle, Urs Egli & Arnim von Stechow (eds.). *Semantics from different points of view*, pp. 172–187. Berlin: Springer.
- Nitsolova 2008: *Nitsolova, R.* Balgarska gramatika. Morfologiya. Sofia, Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”.
- Obujina 2016: *Obujina P.* Sintaktichka akomodagija u polskom jeziku u poredjenju sa srpskim. <<https://docplayer.pl/79577460-Sintaksichka-akomodacija-u-poljsk-om-jeziku-u-poredjenju-sa-srpskim.html>>.
- Saloni, Świdziński 1985: *Saloni, Z., Świdziński, M.* Składnia współczesnego języka polskiego. Warszawa. PWN.
- Schwarz 2016: *Schwarz, Fl.* Presuppositions, Projection, and Accommodation – Theoretical Issues and Experimental Approaches <https://florianschwarz.net/wp-content/uploads/papers/HandbookExpSemPrag_Ps.pdf>.
- Shepard et al. 2001: *Shepard C., Giles H., Le Poire, B.* Communication accommodation theory. – In: W. Peter Robinson & Howard Giles (eds.). *The new handbook of language and social psychology*, pp. 33–56. Chichester, UK: Wiley.
- Stancheva 2019: *Stancheva, R.* Akomodatsionni harakteristiki na prostite sintaktichni konstruktсии v strukturniya tip $V_1 \rightarrow$ da V_2 pri modifikatsiyata mu $V_{1(\text{lichen})} \rightarrow$ da- $V_{2(\text{lichen})}$. – *Balgarski ezik*, 66 (2019), № 4, s. 34–62.
- Thakerar et al. 1982: *Thakerar, J. N., Giles H., Cheshire, J.* Psychological and linguistic parameters of speech accommodation theory. – In: Collin Fraser & Klaus R. Scherer (eds.). *Advances in the social psychology of language*, pp. 205–255. Cambridge: Cambridge University Press.
- Trendafilova 2011: *Trendafilova, A.* Akomodatsiya i strategii: tipologiya i dinamika. – *Littera et Lingua*. Elektronno spisanie za humanitaristika <<https://naum.slav.uni-sofia.bg/lilijournal/2011/4/atrendafilova#toc>>.
- Von Fintel 2008: *Von Fintel, K.* What is presupposition accommodation, again? – *Philosophical Perspectives* 22(1), pp. 137–170.

✉ Доц. д-р Руска Станчева,

✉ Доц. д-р Татяна Александрова

Секция за съвременен български език

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113, София, България

✉ Assoc. Prof. Ruska Stancheva, PhD;

✉ Assoc. Prof. Tatyana Aleksandrova, PhD

Department of Modern Bulgarian Language

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria